

УДК 17:37. 013.42

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ФАХОВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Р. В. Зозуляк-Слущик

У сучасному українському суспільстві виникає гостра потреба у фахівцях соціальної педагогіки, діяльність яких вимагає від особистості володіння психологічними якостями, моральними рисами, що відповідають фаховим вимогам, а також умінню спілкуватись, вести переговори, захищати інтереси клієнтів, співпрацювати з представниками суміжних професій тощо. З окресленої позиції в статті автором розкрито роль гуманістичної спрямованості особистості як базового джерела фаховості соціального педагога. Також охарактеризовано ключові моральні риси, які стоять в основі формування моральної особистості фахівця.

Ключові слова: гуманізм, моральна якість, соціальний педагог, професійна компетентність, соціальна відповідальність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Соціальні педагоги входять до політичних, економічних, соціальних структур суспільства. Гарантом їхніх успішних взаємин з оточуючим світом і його окремими представниками є прагнення будувати ділові й міжособистісні стосунки на конструктивній основі, уміння регулювати власну професійну поведінку в різноманітних ситуаціях.

У сучасних умовах гуманізації українського суспільства, безперечно, виникає гостра потреба у фахівцях соціальної педагогіки, діяльність яких вимагає від особистості знань широкого кола питань. Вагомого значення надається також формуванню особистісних психологічних якостей, моральних рис, що відповідають фаховим вимогам, а також умінню спілкуватись, вести переговори, захищати інтереси клієнтів, співпрацювати з представниками суміжних професій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Закономірно, моральні якості, етичні цінності соціально-педагогічної роботи посіли

центральне місце в сучасних наукових розробках І. Звереві, А. Капської, І. Зінчука, Т. Семигіної, Л. Харченко та інших.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідники акцентують увагу на ціннісно-гуманістичному характері професії соціального педагога в цілому. Ми ж розглянемо конкретні особистісні моральні якості та взаємозв'язок їх з етичними нормами. Професійні фундаментальні вартісності були вироблені впродовж усього періоду існування фаху [2, с. 298].

Мета даної статті – аналіз моральних якостей соціального педагога у контексті його професіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Водночас рівень професійної діяльності залежить не тільки від професійної компетентності, а перш за все від особистісних якостей працівника. На вище означеному також побудована система стосунків як із клієнтами, так і колегами. Разом із тим, професіоналізм соціального педагога безпосередньо залежить від гуманістичної спрямованості його особистості. Тому у студентів цього фаху необхідно сформувати гуманістичну систему світогляду та переконань задля необхідності надання допомоги людині, зміни її життєвої ситуації. А це можливо тільки через формування у них певних груп якостей, а саме:

перша група – морально-гуманістичні якості особистості соціального педагога (гуманізм, альтруїзм, емпатійність, доброта, перцептивність, справедливість, терпимість, порядність, відповідальність, обов'язок, честь, гідність тощо);

друга група – психолого-педагогічні якості, які забезпечують встановлення ефективних відносин з усіма об'єктами та суб'єктами діяльності (комунікабельність, візуальність, красномовство, фактичність);

третья група – психологічні характеристики, які забезпечують придатність соціального педагога до протікання психічних процесів, стійкий психічний стан, високий рівень емоційних та вольових характеристик.

четверта група – психоаналітичні якості, які створюють основу для вдосконалення соціального педагога як професіонала (самоконтроль, самокритика, самооцінка), а також якості, які відображають стресостійкість (психофізична тренуваність, саморегуляція) [3, с. 69].

Розглянемо детальніше найбільш значимі якості особистості соціального педагога.

Така якість, як любов до людей (гуманізм), допоможе соціальному педагогові налагодити партнерські стосунки. Адже спілкуючись із клієнтом, він мусить розгледіти в ньому позитивні якості, намагання змінити думку про самого себе і таким чином сприяти позитивній трансформації особистості. Саме такий підхід дозволить згодом покращити життєву ситуацію клієнта.

Вихованість як прояв культури – не лише зовнішня ввічливість та вишуканий стиль, а щось надто більше. Ідеться про внутрішню інтелігентність, духовну щедрість тощо. Адже ввічливість і тактовність – абетка повсякденної, побутової естетики поведінки, її елементарна основа. Вони, як норма, відображають духовну культуру людини.

Природна ввічливість, тактовність і вишукані манери є важливими складниками зовнішньої культури індивіда, і їхній практичний вияв вважається ознакою інтелігентності, доброї вихованості. Окреслені риси протиставляються грубошам, зазнайству, зверхності, нехтуванню у ставленні до оточення. З-поміж ознак ввічливості насамперед необхідно виділити дотримання правил суспільного життя та дисципліни.

Тактовність – це якість, яка передбачає вміння соціального педагога дотримуватись міри, визначених моральних норм. Здатність урахувати обставини, наслідки своїх учинків, важливість прийнятих рішень мають зумовлюватись професійним тактом соціального педагога, сформованим на основі особистісної якості [1, с. 96].

Психологи вважають, що фахівцеві слід сформувати в собі відповідну емоційну позицію, яку визначають як емпатію (тонке розуміння, співпереживання психологічного стану іншого). Це необхідна професійна риса соціального педагога, й опанувати її – нагальна індивідуальна фахова програма. У діяльності фахівця вона означає розуміти свого клієнта, співчувати йому, дивитись на ситуацію його очима. Така якість розвивається в міру набуття життєвого та професійного досвіду.

У формуванні фахівця із соціальної педагогіки важливе місце посідають такі моральні чесноти, як чесність і правдивість. Перша виступає синтезом моральної цільності думок, дій особистості та виявляється у багатьох сферах суспільного життя через позитивні

якості: правдивість, вірність, щирість, відвертість, принциповість тощо. Інакше кажучи, чесність – це прямота вчинків і поведінки, твердість і принциповість, вірність даному слову, які породжені глибоким ідейним переконанням. Невід'ємним мотивом справді морального вчинку була і є чесність. До того ж вона у стосунках соціального педагога та клієнта – одна з основ взаємної довіри та поваги, що значною мірою впливає на формування між ними партнерських взаємин. Перший не має права приховувати від клієнта інформацію навіть із негативним забарвленням, а, навпаки, повинен делікатним способом повідомляти про результати дій, разом аналізувати причини невдач і визначати шляхи щодо найбільш ефективних дій і результатів.

Правдивість як одна з форм чесності відображає власну моральну потребу в істині, спонукає правильно оцінювати достоїнства, щиросердно та відкрито визнавати й морально осуджувати недоліки як свої, так і чужі. Тобто соціальний педагог не повинен приховувати від себе та інших справжній стан справ.

Чесність і правдивість вимагають, у свою чергу, принциповості, оскільки остання – це свідомий і послідовний захист людиною позиції та поведінки. Принциповість, як ніяка інша особиста властивість, є виразником і показником сутності індивіда, його високої свідомості, ідейності, прагнення визнання, а також проявом високого почуття громадянського обов'язку. Принципова людина завжди має власну думку, яка торована шляхом глибоких переконань, і відповідно твердо впевненість у тому, що і як вона робить, до чого прагне. Дана соціально-філософська категорія дуже близька до сміливості та правдивості [1, с. 54].

Відомо, що соціальний педагог, як і вчитель, повсякденно спілкується з учнями, які надзвичайно різні за характером, темпераментом, здібностями, фізичними й духовними можливостями розвитку. Цілком природно, що до одних він може виявляти більшу симпатію, ніж до інших. Справа полягає не в тому, щоб фахівець не мав права симпатизувати більше одним учням, ніж іншим; симпатія викликається наявністю відомих властивостей, і якщо вона є, то виникає підсвідомо. Суть у тому, щоб не було несправедливого, упередженого ставлення з боку соціального педагога до дітей, котрі йому в чомусь менш симпатичні. Кожен учень, з яким працює соціальний педагог, незважаючи на свої властивості, має рівні права на увагу та добре ставлення поряд з усіма іншими. Відсутність об'єктивності, повної справедливості в підході до вихованців підірве моральний авторитет

фахівця і буде перешкоджати успіху в соціалізації, а значить, у навчанні й вихованні. Соціального педагога визнають людиною несправедливою, якщо він чинить не так, як належить, а за навіюванням власних симпатій. Справжній виховник, а саме таким і має бути фахівець, не стане виділяти з учнівського кола улюбленців, тих, хто за будь-якої нагоди старасться йому прислужитися, навіть підлеститися.

Інакше кажучи, справедливість має постійно супроводжувати взаємини між клієнтом і соціальним педагогом. Останній, як людина, може мати свої уподобання, симпатії та антипатії, однак вони аж ніяк не повинні домінувати у стосунках. Які емоції та почуття не викликав би клієнт, ставлення до нього повинно базуватися на доброзичливості, повазі та розумінні. Отже, справедливість – важлива моральна якість і у взаєминах із колегами: оцінювання їхньої діяльності мусить враховувати об'єктивні та суб'єктивні фактори і ні в якому випадку не перебільшувати або применшувати заслуги й недоліки співробітників.

Уважність і спостережливість, як і перелічені вище якості, не менш необхідні соціальному педагогові в його практичній діяльності. Саме вони дозволяють враховувати найменші зміни в настрої, самопочутті клієнта, що значною мірою позитивно позначиться на подальшій роботі, дозволить скоригувати обраний план дій.

Для ефективної праці потрібна й така обов'язкова умова та водночас важлива особистісна риса соціального педагога, як терпимість. Вона проявляється у прийнятті клієнта таким, яким він є: з його інтересами, нахилами, сильними та слабкими сторонами, певним способом життя. Проте це не означає, що соціальний педагог має заохочувати дії та вчинки клієнта, які суперечать суспільним нормам чи можуть негативно впливати на його життєдіяльність та оточення.

Витримка та стриманість – риси особистості фахівця, без яких неможлива його професійна діяльність. Досить часто в роботі він має справу з клієнтами, котрі знаходяться у складній життєвій ситуації, що супроводжується різними емоційними станами. Неадекватні реакції здатні провокувати аналогічні й у соціального педагога. Однак специфіка його роботи передбачає вміння стримано підходити до подібних емоційних проявів для надання клієнту ефективної допомоги.

Терпіння вкрай потрібне такому працівникові ще й тому, що у своїй діяльності він стикається з різними типами людей, багато з яких є важкими у спілкуванні. Для нього важливо дати їм шанс відкоригувати негативні емоції та почуття, спрямувавши їх у конструктивне русло з метою позитивної мотивації на подальшу співпрацю.

Щодо духовних чеснот співчутливості, душевності, то їх слід вважати законом професії. Адже поважати кожного клієнта та його близьких – справа нелегка, це велика робота розуму й серця. Але зовнішня повага – то не основне. Потрібні ще благородна сміливість у поєднанні зі знаннями, мудрою обережністю та спостережливостю. Боязкий, слабкодухий соціальний педагог небезпечний, бо завжди знайде тисячі можливостей, аби нічого не зробити для клієнта. Додамо, що такий спеціаліст намагається не діяти тоді, коли вбачає хоча б деякий ризик для свого реноме та спокою.

Водночас фах соціального педагога зумовлює потребу у високій внутрішній етичній культурі. Адже його діяльність належить до таких видів, де не тільки професійні знання, уміння та навички, а насамперед особистісні якості спеціаліста значною мірою визначають ефективність й успішність роботи. Стиль поведінки, зумовлений сукупністю його особистих якостей, ціннісних орієнтацій, інтересів, також значною мірою впливає на систему стосунків, які соціальний педагог формує не тільки з клієнтом, а й з колегами по роботі [1, с. 87].

Немаловажними є вигляд фахівця, коректність чи брутальність манер, уміння бесідувати тощо. Адже існують ознаки й первісний код спілкування, за якими у клієнта складається перше враження про фахівця. Тому комунікабельність – важлива якість соціального педагога. Від таких його здібностей залежить загалом успіх усієї справи: саме розмовляючи з клієнтом, фахівець має змогу дізнатися про його проблеми, очікування та надії; може виробити план спільних дій, вчасно скоригувати реальні шляхи розв'язання питань, спрогнозувати очікувані результати. Спілкуючись із колегами, він набуває нового досвіду роботи, отримує відповіді на важливі питання тощо.

Фахівець із соціальної педагогіки оточений довірою, коли він спокійний та впевнений, проте не зарозумілий, якщо рішучість і швидкість висновків та дій поєднуються в ньому з жалісливістю, емпатійністю й водночас делікатністю, пристойністю. Отже,

врівноважена вдача соціального педагога – то один із гармонійних зовнішніх стимулів, які сприяють допомозі клієнту. Однак це не завжди стала константа. Особистість фахівця коригується, поліпшується за умови врахування поглядів на поведінку як клієнтів, так і колег. Така інформація буває безпосередньою або вербальною, але завжди важливою.

Сила волі фахівця виступає свідомою вольовою спрямованістю на виконання об'єктивно необхідних дій, здатністю адекватно оцінювати перешкоди, доводити розпочату справу до логічного завершення, умовою усвідомлення свого професійного обов'язку. Саме така риса може допомогти клієнту повірити у власні сили, переглянути життєві переконання й тим самим підвищити особистий потенціал і соціальну активність.

Оптимізм соціального педагога – це джерело впевненості у соціальній справедливості, здатності людини до постійного саморозвитку та самовдосконалення.

Немаловажну роль відіграє об'єктивність фахівця, що полягає у беземоційному ставленні до клієнта та його індивідуальних якостей. Разом з тим поняття справедливості окреслює «не ту чи іншу цінність, благо, а їх загальне співвідношення між собою. ... відповідає уявленням про сутність людини і її невід'ємні права» [3, с. 83].

Зрозуміло, взаємна приязнь, створення атмосфери емпатії, тобто переймання психологічним настроєм іншої людини, потребують уваги до цієї емоційної площини буття. Керування своїми емоціями – власне життєво необхідна вимога до кожного. Але соціальному педагогові такий стрижень психічного загартування особистості вкрай потрібний. Нерозв'язані конфлікти, психологічні стреси, нагромадження негативних обставин впливають особливо негативно, якщо вони загострюють невротичні риси людини. І тоді хронічний стрес, навіть неприхований, перетворюється на джерело нерозуміння клієнтів, відчуженості від них, засвідчує про професійне «вигорання» [1, с. 199].

Наприклад, соціальний педагог, у котрого внутрішньо домінують острах та неспокій, не відреагує правильно на тотожні скарги клієнта, викликані його невротичним станом. Значення таких психогенних факторів у соціально-педагогічній практиці надто вагоме. Адже невротичні розлади посідають у роботі фахівця, якщо брати

статистику, важливе місце. Таким чином психологічна міць і культура соціального педагога – об'єктивний важіль у виховному процесі.

Самокритичність – ще одна невід'ємна якість соціального педагога. Уміння аналізувати свої вчинки, професійну діяльність, бачити помилки та шляхи подолання допомагає самовдосконаленню у роботі.

Адекватна самооцінка необхідна фахівцю, оскільки значною мірою визначає ефективність його праці. Він повинен адекватно підходити до своїх можливостей і здібностей: завищена самооцінка часом призводить до самовпевненості, яка, у свою чергу, стає причиною помилок і негативних наслідків. На противагу, занижена самооцінка здатна викликати нерішучість у професійних діях і вчинках.

Людина, наділена добрими чеснотами, завжди прагне до морального самовдосконалення. Стосовно соціальних педагогів – це прояв постійного бажання до професійного зростання, удосконалення практичних умінь і навичок, здобуття нових теоретичних знань, духовного та морального розвитку.

Творче мислення – невід'ємна характеристика фахівця. Соціально-педагогічна робота хоч і має заздалегідь визначену класифікацію стандартних положень, однак не буває цілком однакових ситуацій та ідентичних випадків. Кожне звернення унікальне, тому важливо приймати рішення саме з огляду на конкретне явище, опираючись на професійну інтуїцію [3, с. 236–240].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна стверджувати, що специфіка професійної етики полягає у тому, що моральні принципи, людські цінності в соціальній педагогіці безпосередньо пов'язані з тими засобами і прийомами, які використовує дана наука й етика; наукове пізнання і моральна оцінка, істина і добро досягають у соціально-педагогічній діяльності свого найвищого розвитку. Пізнання закономірностей природного і соціального в житті людини в поєднанні з етичною оцінкою та визначенням моральної мети – шлях, яким повинна йти соціально-педагогічна наука у формуванні повноцінної, гармонійно розвиненої особистості, соціалізованої в сучасному українському суспільстві.

Гуманістична спрямованість особистості має внутрішній зв'язок з компетентністю фахівців, їх діловими якостями. Не власне моральні якості, а їхнє поєднання з професійними знаннями, навичками і досвідом створюють ту своєрідну домінанту, яка реалізується під час виконання професійного обов'язку. Причому, коли йдеться про

професійну соціально-педагогічну мораль, потрібно не тільки формулювати кодекс відповідних положень стосовно трудової діяльності, а й сприяти виробленню у фахівця здатності до морального орієнтування у складних життєвих ситуаціях, що вимагають високих морально-ділових і соціальних якостей.

Література

1. Вступ до соціальної роботи: [навч. посіб. / за заг. ред. Т. Семигіної та ін.]. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.
2. Зозуляк Р. Професія «соціальний педагог»: морально-етичний аспект / Р. Зозуляк // Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці: [зб. наук. праць]. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 298–302.
3. Професійна етика соціального педагога: [навч.-метод. посіб.] / Марченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2009. – 563 с.

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ИСТОЧНИК ПРОФЕССИОНАЛИЗМА СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Р. В. Зозуляк-Случик

В современном украинском обществе возникает острая потребность в специалистах социальной педагогики, деятельность которых требует от личности владения психологическими качествами, моральными чертами, которые соответствуют профессиональным требованиям, а также умению общаться, вести переговоры, защищать интересы клиентов, сотрудничать с представителями смежных профессий. В обозначенной позиции автором раскрыта роль гуманистической направленности личности как базового источника профессионализма социального педагога. Также охарактеризованы ключевые моральные черты, которые стоят в основе формирования нравственной личности специалиста.

Ключевые слова: гуманизм, моральное качество, социальный педагог, профессиональная компетентность, социальная ответственность.

HUMANISTIC ORIENTATION PERSONALITY AS A SOURCE SOCIAL TEACHER PROFESSIONALISM

R. V. Zozuliak-Sluchyk

In modern Ukrainian society there is an urgent need for social pedagogy specialists whose activity requires the possession of individual psychological qualities, moral characteristics that meet the professional requirements and ability to communicate, negotiate, protect the interests of customers, to cooperate with the

related professions like. In the article author was revealed with delineated position the role of humanistic orientation of the individual as the basic source of social teacher professionalism. Also was described the key moral features that are the basis of formation moral person professional.

Keywords: humanism, moral quality, social pedagogue, professional competence, social responsibility.

Зозуляк-Случик Роксоляна Василівна – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Педагогічний інститут, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи; доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, к. пед. наук, доцент. E-mail: zozulyak_roksolyana@ukr.net

Zozuliak-Sluchyk Roksolyana Vasulivna – Carpathian National University named after V. Stefanik, Pedagogical Institute, Department of Social Education and Social Work; professor of social pedagogy and social work, to. Ped. Science, Associate Professor. E-mail: zozulyak_roksolyana@ukr.net

УДК 378.1

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Т. О. Івашкова

У статті розглядається значимість та необхідність формування духовних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників. Виявлені основні підходи до визначення змісту понять «цінності» та «духовні цінності», їх роль та місце у формуванні особистості майбутнього офіцера-прикордонника.

Ключові слова: цінності, духовні цінності, формування духовних цінностей у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах європейської та світової інтеграції нашої держави, наявність низки проблем, пов'язаних із загальною соціокультурною ситуацією, та зміни в пріоритетах ціннісних орієнтацій, зумовлюють необхідність проведення наукового пошуку у сфері соціокультурних досліджень. Підвищення рівня вимог до професійної підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України передбачає формування високодуховної